

EMU-keskustelussa näkökulmien kirjo on poikkeuksellisen laaja

Markus Lahtinen

Vesa Kannianen (toim.),
Euron tulevaisuus – Suomen vaihtoehdot,
Libera-säätiö, Helsinki 2014, 166 sivua.

Juha Jokela, Markku Kotilainen, Teija Tiilikainen ja Vesa Vihriälä,
EU:n suunta. Kuinka tiivis liitto?,
FIIA report 39, Ulkopoliittinen instituutti, Helsinki 2014, 166 sivua.

Suomalaiseen talouspoliittiseen keskusteluun on yleisesti katsottu mahtuvan vain yksi totuus kerrallaan. Yhteisvaluutta euron ongelmat ovat kuitenkin kirvoittaneet keskustelun, jossa näkökulmien kirjo on poikkeuksellisen laaja. Tässä ovat myös kyseessä olevat kirjat hyvänä esimerkinä.

Kumpikin kirja käyttää nykytilan ja tulevaisuuden analysointiin samankaltaisia askelmerkkejä. Jo tehtyjen päätösten toteuttamisen jälkeen syntyvää euroaluetta kutsutaan pankkiunioniksi. Jos julkista taloutta ja finanssipoliittikkaa koskevaa päätösvaltaa siirretään vielä enemmän euroalueen tasolle kuitenkin ilman liittovaltiomaista rakennetta, päädytään fiskaalioniiniin. Euroalueen (tai EU:n) budjetin minkertaistaminen ja perustuslaillisen rakenteen luominen johtaisi puhdasveriseen liittovaltioon. Lisäksi kumpikin kirja pohtii euroalueen hajoamista yhtenä vaihtoehtona.

Kirjoja yhdistää tärkeä havainto euroalueen demokratiavajeesta. Päätöksenteko on jo nyt etääntynyt huomattavan kauas kansalaisista. Lisäksi kirjoja yhdistää kiistämätön havainto siitä, että eurojärjestelmän alkuperäiset rakenteet olivat taloudellista hyvinvointia parantavan valuuttaunionin syntymisen kannalta vakavasti puutteelliset. Kirjojen keskeinen ero löytyy suhtautumisesta euroalueen nykyisyyteen ja tulevaisuuteen.

1. Euroalueen nykytila

Jäsenmaat ovat reagoineet eurokriisiin uudistamalla rahaliiton toimintamalleja ja sääntelyä. Sääntöjen rikkomisesta voidaan langettaa aiempaa kovempia rangaistuksia aikaisemmassa vaiheessa. Tehtyjen uudistusten osalta Jokela, Kotilainen, Tiilikainen ja Vihriälä esittävät vauraimia niiden toimeenpanoon liittyen. Kanni-

aisen arvion mukaan tehdyt uudistukset ovat täysin riittämätön vastaus euroalueen ongelmiin.

Tämän hetken tärkein uudistushanke on pankkien toimintaa säätelevän pankkiunionin muodostaminen. Kumpikin kirja tunnistaa toimivan pankkivalvonnan välttämättömäksi ehdoksi vakaan talouskasvun kannalta. Kanniaisen arvion mukaan ei ole kuitenkaan mitään näyttöä siitä, että euroalueen tason valvonta ratkaisisi pankkivalvontaan liittyviä ongelmia. Esille tuodaan myös ongelmat Yhdysvaltojen pankkivalvonnassa ennen finanssikriisiä, mutta tältä osin Kanniaisen tuki myöntää vertailun olevan ongelmallinen Yhdysvaltojen valvontajärjestelmän työnjaon hajanaisuuden vuoksi.

Jokela ym. kuvaavat niitä kehityskulkuja, joiden seurauksena pankkiunioni on syntymässä. Tämä antaa lukijalle mahdollisuuden arvioida sitä, kuinka hyvä vastaus työn alla oleva pankkiunioni on nykyisten kaltaisten pankkien asettamaan haasteeseen. Analyysi listaa kuitenkin myös pitkän listan ongelmia sekä pankkiunionin kolmessa keskeisessä elementissä (pankkivalvonta, kriisinratkaisumekanismi, yhteinen talletussuoja) että niiden suhteesta yhteisön oikeusjärjestelmään. Kanniaisen puolestaan asettuu puolustamaan kirjan kantavana teemana olevan kansallisvaltiokeskeisen ratkaisun vahvuuksia.

2. Euroalueen tulevaisuus

Tulevaisuuden suhteen Kanniaisen toimittaman kirjan johtopäätös on selvä. Ainoastaan täysiverinen liittovaltio voi pelastaa euron. Koska tälle kehitykselle ei löydy riittävää poliittista tukea, edessä on vääjäämättä, ennemmin tai myöhemmin, euron tuho. Kanniaisen kirja näkee fiskaaliunionin ainoastaan välitilana lii-

tovaltioon, joten tämän vaihtoehdon analysoiminen jää vähemmälle. Jokelan ym. kirjan henki tulevaisuuden suhteen välittyy jo sen otsikon kysymysmerkissä. Kirjoittajat eivät tee selkeitä johtopäätöksiä vaan analysoivat eri kehityskulkujen taloudellisia ja poliittisia mahdollisuuksia sekä vaikutuksia.

Kanniaisen kirjalle ominainen varmuus tulevaisuuden kehityskuluista ei rajoitu ainoastaan euron tuhoon. Euron vääjäämättömästä tuhosta seuraa sinällään looginen politiikka-suositus hypätä pois tästä palavasta lautasta. Eurosta irtaantumisen skenaariot antavat kuitenkin hyvin seesteisen kuvan lautan ympärillä vellovasta merestä. Modernien rahoitusmarkkinoiden kompleksisuus ja niiden moninaiset vaikutuskanavat reaalityöelämään ovat kirjan mukaan hyvin hallittavissa. Kuvaavaa pohdiskelulle on kuitenkin se, että vertailukohta haetaan Suomen rahajärjestelmän irtaantumisesta ruplasta 1860-luvulla.

Kanniaisen kirjan mörkö on liittovaltioon lipsahtaminen vaivihkaan ilman demokraattista ja avointa prosessia. Sivulla 87 esitetään seuraava ajatus: ”Toisaalta selkeää liittovaltion mallia ei käytännössä esitetä kansalaisten tai niiden parlamenttien päätettäväksi. Päinvastoin, liittovaltion edellyttämät rakenteet ja ratkaisut tuodaan päätettäväksi vähä vähältä niin, ettei mikään yksittäinen päätös sinällään näytä kovin merkittävältä.” Tällaisen kehityskulun tulkitaan myöhemmin (mielestäni sinällään aivan oikein) olevan EU:n perussopimusten vastaista.

Jossain määrin perussopimuksia toki voidaan pyrkiä uudistamaan nojautuen hallitusten välisiin sopimuksiin, mutta tällöinkin rajoitteina toimivat eri jäsenvaltioiden perustuslait. Pelätyn kaltaisen kehityskulun taustalla pitääkin olla hyvin synkkä näkemys sekä EU:n että

sen jäsenmaiden poliittisten ja oikeudellisten instituutioiden tilasta. Kirjan alkuosassa viitataan kuitenkin Saksan perustuslakituomioistuinmessä käynnissä olevaan oikeusprosessiin, joka liittyy Euroopan keskuspankin rahapoliittisten suorien kauppojen (OMT) ohjelman mahdollisiin ristiriitoihin Saksan perustuslain kanssa. Tämän kaltainen prosessi tärkeimmässä euromaassa sopi huonosti yhteen sekä yhteisön että kansallisen tason rappiotilan kanssa, mikä on välttämätön ehto liittovaltioon lipsahtamisen prosessille.

3. Ehdoton ehkä

Vaikka näkisi euroalueella jatkossa olevan mahdollisuuden olla ennemmin taluskriisien hallinnan väline kuin kriisien lähde, euroalueen tilanteeseen liittyy monia ongelmia. Korkea velkaantuminen myös suurissa jäsenmaissa, hidas potentiaalinen kasvuvauhti ja kasvava pitkäaikaistyöttömyys altistavat euroalueen sellaisille kehityskuluille, jotka koettelevat nykyisen rakenteen kestävyyttä.

Toisaalta on helppo yhtyä Jokelan ym. arviointiin siitä, että pankkiunionista siirtyminen fiskaaliunioniin edellyttää sellaisia perussopimusten muutoksia, joilla ei ole nykyisin poliittista tukea. Pankkiunioni-EMU:n arvioidaan mielestäni aivan oikein olevan se institutionaalinen kehikko, josta tietyillä ehdoilla voisi tulla pitkäaikainen rakenne. Viime kriisistä lähtenyt muutosprosessi on käyttänyt polttoaineensa loppuun.

Jokela ym. kuitenkin huomauttavat että: ”jos euroalueen talous kriisiytyy uudelleen [...], myös pankkiunioni-EMU:n perusteiden voi olettaa tulevan uudestaan arvioitaviksi.” Vaikka en jaa Kanniaisen kirjan ajatusta liittovaltiotekenteen välttämättömyydestä vakaalle unio-

nille, euroalueen haasteet ovat siinä määrin suuria, että pankkiunioni-EMU:n rakenteet eivät ole välttämättä riittävän vahvoja kestämään nykyisessä taloudellisessa tilanteessa olevien jäsenmaiden luomia haasteita.

Koska euroalueen kansantalouksien ongelmat eivät ole pelkästään suhdanteista riippuvia, sopeutumisaikaa tarvittaisiin paljon enemmän kuin talouden ja politiikan nykyiset kehityskulut sitä todennäköisesti euroalueelle suovat. Pankkiunioni-EMU voisi olla riittävä järjestely turvaamaan vakauden, jos suurten euromaiden kansallinen talouspoliittinen päätöksenteko sisäistäisi valuuttaunionitason ulkoisvaikutukset, ja jos suurten jäsenmaiden taloudet olisivat vakaalla kehitysuralla. Näistä kehityskuluista on kuitenkin valitettavan vähän merkkejä havaittavissa.

EU on tyypillisesti kehittynyt kriisien kautta. Euroalueen kohtalo riippuu paljolti seuraavan kriisin luonteesta ja toisaalta EU:n sisäisestä kehityksestä. Olennaista on ensinnäkin taluskriisin lähde ja se miten se vaikuttaa euroalueen asukkaiden yhteisöllisyyden kokemukseen. Toiseksi esimerkiksi Ison-Britannian EU-suhteen selkiytymien luo raamit perussopimusten uudistamisen mahdollisuuksille.

Koska omassa ajattelussani vakaan euroalueen saavuttaminen on riippuvainen sekä taloudellisten häiriöiden lähteestä ja niiden ajoituksesta että poliittisten valintojen määrittämästä toimintaympäristöstä, vierastan Kanniaisen kirjan vaihtoehdottomuutta. Jokelan ym. ”tietämättömyys” tulevasta kehityksestä antaa tasapainoisesti tilaa eri vaihtoehdoille. Asioita problematisoiva tyyli tarjoaa lukijalle myös rakennuspalikoita omien näkemysten muodostamiselle.

4. Euro ja globalisaatio

Omassa ajattelussani euro on osin vastaus myös globalisaation tuomaan haasteeseen. Globaalit rahoitusmarkkinat ja toimintalogiikaltaan globaalit suuryritykset eivät ole yhteismitallisia pienen kansallisvaltion kanssa. Vakaa talouskasvu ja rahoitusmarkkinoiden vakaus eivät ole saavutettavissa enää pelkästään kansallisin päätöksin.

Tätä taustaa vasten on mielenkiintoista katsoa, miten globalisaatiota kirjoissa käsitellään. Kummassakin kirjassa mainitaan sana globalisaatio yhden kerran, mutta aivan eri yhteydessä. Kanniaisen kirjassa tämä tapahtuu työmarkkinoiden analyysin yhteydessä: ”Globalisaation myötä suurteollisuutta on siirtynyt maailmalle. Pk-sektori on noussut avainasemaan työpaikkojen luoja. Uusissa oloissa keskitetyn sopimusjärjestelmän rooli on välttämättömyyden pakosta vähenevä”. Globalisaatio saa siis merkityksen pohdittaessa työmarkkinoiden rakenteiden vaikutusta Suomen taloudelliseen menestykseen. Globalisaatio on suhteessa euroon vain passiivinen taustamuuttaja.

Jokelan ym. kirjassa globalisaatio mainitaan pankkisektorin murroksen yhteydessä: ”Kansallisten pankki-valvontaviranomaisten mahdollisuudet hoitaa tehtävänsä ovat heikentyneet globalisaation ja rahoitusvolyymien kasvun myötä.” Lainaus on osa analyysia pankkiunionin synnystä. Globalisaation nähdään määrittävän siis tässä aktiivisesti eurojärjestelmän rakenteita. Eurojärjestelmän merkitystä osana globalisaatiota ja sen hallintaa ei kuitenkaan kirjassa suoraan käsitellä, mitä voi pitää puutteena.

5. Lopuksi

Kanniaisen toimittaman kirjan lopuksi kirjoittajat haluavat nostaa esille kysymyksen siitä, haluammeko osaksi suurvaltaa vai haluammeko säilyttää itsemääräämisoikeuden? He jatkavat, että ennen valintaa meidän pitää päättää, mitä haluamme ja mihin pyrimme. Jaan kirjoittajien ajatuksen siitä, että Suomi voi ja sen pitääkin olla aktiivinen toimija, joka tekee omia valintojaan. Suomen itsemääräämisoikeus määrittyy kuitenkin osana globaalitaloutta. Euron synnyn taustalla olleet haasteet talouden hallinnan osalta ovat vain kasvaneet tämän vuosituhannen puolella. Paluu 1990-luvun maailmaan ei ole mahdollinen ilman merkittäviä muutoksia globaalitalouden rakenteissa.

Muutoksia voi kuitenkin olla luvassa. Jokela ym. toteavat kirjansa lopuksi, että EU:n tulevien vuosien suuntaa saattavat ohjata taloudellisten tekijöiden rinnalla viime vuosia vahvemmin poliittiset tekijät, kuten kehitys lähi-alueilla ja muiden valtokeskusten pyrkimykset. Oma tulkintani on hyvin samankaltainen. Talouskriisit ovat olleet myös politiikan epäonnistumisia. Ne ovat luoneet jännitteitä sekä demokraattisten maiden sisälle että niiden välisiin suhteisiin. Lisäksi talouskriisien kurjistama euroalue ja EU näyttäytyy erään itäisen valtakeskittymän silmissä heikkona toimijana myös turvallisuuspolitiikan alueella. Näillä talouden ulkopuolisilla kehityskuluilla voi olla ratkaiseva merkitys euroalueen ja Suomen talouden tulevalle kehitykselle. □